

Barokní šlechta v české historiografii posledního desetiletí

ROSTISLAV SMÍŠEK

Jak naznačují nejrůznější přehledy bádání, výzkum šlechty na prahu novověku tvoří nedílnou a po roce 1989 mimořádně dynamicky se rozvíjející součást české historiografie.¹ O zvýšeném zájmu o toto atraktivní badatelské téma svědčí rovněž několik více či méně úspěšných moderních pokusů o syntetické uchopení zmiňované látky² nebo dokonce snaha zasadit ji do celkového kontextu hospodářských, kulturních,

politických i sociálních dějin společnosti českých zemí v raném novověku.³ Ne náhodou se proto v polovině září 2008 uskutečnil na zámku v Boskovicích jakýsi bilanční seminář Šlechta v proměnách věků. K jeho hlavním cílům patřilo zmapování tehdejšího „stavu poznání šlechty“ v odlišných historických epochách od raného středověku do současnosti. Pořadatelé setkání konstatovali, že bylo „vzbledem

- .....
- Jaroslav PÁNEK, *Šlechta v raně novověké Evropě z pohledu českého a evropského bádání*, in: Václav BŮŽEK (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600–1750)*, České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 19–45; Václav BŮŽEK, *Šlechta raného novověku v českém dějepísectví devadesátých let*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7), s. 5–28; Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Der Adel in den böhmischen Ländern 1526–1740. Stand und Tendenzen der Forschung*, Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse 137, 2002, s. 55–98; Václav BŮŽEK – Václav GRUBHOFFER – Libor JAN, *Wandlungen des Adels in den böhmischen Ländern*, Bohemia – Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder 54, 2014, s. 271–318; Jiří KUBEŠ, *Vyšší šlechta z českých zemí v letech 1650–1750. Úvod do tématu*, in: týž (ed.), *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650–1750)*. Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů, Pardubice 2007 (= Prameny k dějinám Pardubického kraje – Fontes historiae Pagī Pardubicensis 3), s. 9–33; Marie ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, *Raně novověká šlechta*, in: táž – Ivo Cerman a kol. (edd.), *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 145–194. Srov. Pavel KOLÁŘ – Michal KOPEČEK, *A Difficult Quest for New Paradigms: Czech Historiography after 1989*, in: Sorin Antohi – Balázs Trencsényi – Péter Apor (edd.), *Narratives unbound. Historical studies in post-communist Eastern Europe*, Budapest 2007, s. 173–248.
  - Jiří JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku. Majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudalit v českém státě 13.–17. století*, Nový Jičín 2000; Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha–Litomyšl 2001; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha–Litomyšl 2002; Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.
  - Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1–2. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995; Petr VOREL, *Velké dějiny země Koruny české VII (1526–1618)*, Praha–Litomyšl 2005; Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Vít VLNAS, *Velké dějiny země Koruny české VIII (1618–1683)*, Praha–Litomyšl 2008; Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010; Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Irena VESELÁ – Vít VLNAS, *Velké dějiny země Koruny české IX*, Praha–Litomyšl 2011.

k různému stavu zpracování jednotlivých dílčích témat jen stěží možné přistoupit k důsledné komparaci“ dílčích historických epoch.⁴ Navíc si velmi dobře uvědomovali závislost stavu bádání na dochované heuristické základně a stupni jejího zpracování, stejně jako další zákonitosti, zvláštnosti a úskalí typická pro výzkum nejurozenější složky společnosti v konkrétních dějinných údobích. Přesto se o to pokusili.⁵

Východiskem se jim stala struktura srovnávací, synteticky zaměřené práce profesora Univerzity Alberta-Ludvíka ve Freiburgu im Breisgau Ronalda G. Asche o evropské šlechtě v raném novověku, která vyšla rovněž v roce 2008.⁶ Autor se v ní v sedmi obsáhlých oddílech zevrubně věnoval jednotlivým atributům šlechtictví předmoderní doby. Postupně se zaměřil na vymezení nobility jako svébytného stavu mezi sociální konvencí a právní normou, důležitost pozemkového majetku a hospodářského zázemí ve vztahu k výlučnému společenskému postavení urozených jedinců, význam šlechtického rodu, rodinného

zázemí, komunikačních sítí a sociálních vztahů jako symbolu moci a středobodu šlechtické existence. Stranou pozornosti neponechal ani vzdělávací proces velmožů, z něj vyplývající kulturní hegemonii a především kariéru uplatnění nobility v církevních institucích, u knížecích (panovnických) dvorů, na bitevním poli a ve stavovských (státních) orgánech.⁷

Pořadatelé na základě struktury Aschovy práce sestavili jakýsi vějíř otázek, na jejichž základě účastníci semináře představili tehdejší stav poznatků o dějinách šlechty z českých zemí v jednotlivých historických epochách. Výsledkem byla kolektivní monografie, která vyšla o tři roky později. Ovšem již po letmém pohledu do obsahu zmiňované publikace čtenář zjistí, že v případě raného novověku zde zcela chybí pohled na nejurozenější vrstvu společnosti v posledních dvou třetinách 17. a první půli 18. století.⁸ Je to škoda, neboť po období stagnace v devadesátých letech 20. věku, kdy domácí bádání hledalo po stránce heuristické, koncepční, metodologické i tematické cestu, jak uchopit

.....

⁴ Tomáš KNOZ, *Předmluva*, in: *tyž* – Jan Dvořák (edd.), *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011 (= *Země a kultura ve střední Evropě 17*), s. 7–8, zde s. 8. K tomu také Jiří BRŇOVJÁK, *Boskovický seminář o šlechtě v proměnách věků*, *Časopis Matice moravské* 128, 2009, s. 256–258.

⁵ T. KNOZ, *Předmluva*, s. 8.

⁶ Ronald G. ASCH, *Europäischer Adel in der Frühen Neuzeit. Eine Einführung*, Köln–Weimar–Wien 2008. Srov také Aschovu předchozí práci *tyž*, *Nobilities in Transition: 1550–1700: Courtiers and Rebels in Britain and Europe*, London 2003, a také sborník *tyž* (ed.), *Der europäische Adel im Ancien Régime. Von der Krise der ständischen Monarchien zur Revolution (1600–1789)*, Köln–Weimar–Wien 2001.

⁷ *tyž*, *Europäischer Adel*; Tomáš KNOZ, *Co je šlechta (v raném novověku)?*, in: *tyž* – J. Dvořák (ed.), *Šlechta v proměnách věků*, s. 275–288, zde s. 276–278.

⁸ Srov. Václav BŮŽEK, *Šlechta v předbělohorských Čechách*, in: T. KNOZ – J. Dvořák (ed.), *Šlechta v proměnách věků*, s. 95–121; Ivo ČERMAN, *Česká šlechta v době osvícenství*, in: tamtéž, s. 122–151; Tomáš KREJČÍK, *Nová a nižší šlechta na Moravě v 16.–19. století*, in: tamtéž, s. 152–171.

výše uvedenou látku a snažilo se vypořádat se stávajícím paradigmatem pobělohorské doby,⁹ se v prvním desetiletí třetího tisíciletí objevilo hned několik prací z pera historiků tehdejší mladší badatelské generace, které do jisté míry předznamenal další vývoj.¹⁰ Jejich odbornému směřování bezesporu napomohla mezinárodní symposia, jež v Českém Krumlově pořádá Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.¹¹ Zejména Tomáš Knoz, Petr Maťa, Radmila Pavlíčková a Ivo Cerman ve svých monografiích

a konceptuálně zaměřených studiích naznačili další perspektivy bádání a formulovali otázky, kterým se česká historiografie měla v budoucnu přednostně věnovat.¹²

Jak ukazují badatelské výsledky přinejmenším posledního desetiletí, rozhodně už neplatí dřívější okřídlená fráze, že většina historických výzkumů zabývajících se dějinami raně novověké šlechty nepřekročila magický (či spíše traumatizující) rok 1620, natož pak polovinu 17. věku, a zvolený časový úsek by až na ojedinělé pokusy odolával zájmu současných historiků

⁹ Pouze výběrově Zdeněk HOJDA, „*Idola*“ barokního bádání aneb jak se vyhnout Skylle a neupadnout v osidla Charybdy, in: Týž (ed.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 15–26; Týž, *Reflexe baroka mezi Skyllou a Charybdou – zamyslení po deseti letech*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek – Vít Vlnas (edd.), *Barokní Praha – Barokní Čechie, 1620–1740*, Praha 2004, s. 1017–1024; Svatava RAKOVÁ, *Pobělohorské Temno v české historiografii 90. let. Pokus o sondu do proměn historického vědomí*, Český časopis historický 99, 2001, s. 569–588.

¹⁰ K tomu souhrnně J. KUBEŠ, *Vyšší šlechta z českých zemí*, především s. 18–23.

¹¹ Václav BŮŽEK (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600–1750)*, České Budějovice 1996 (= Opera historica 5); Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7); TITÍŽ (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8); TITÍŽ (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr*, České Budějovice 2002 (= Opera historica 10); TITÍŽ (edd.), *Společnost habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*, České Budějovice 2006 (= Opera historica 11); Václav BŮŽEK – Dana ŠTEFANOVÁ (edd.), *Menschen – Handlungen – Strukturen. Historisch-anthropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften*, České Budějovice 2001 (= Opera historica 9).

¹² Pouze výběrově Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelkorna 1664–1695*, Olomouc 2001; P. MAŤA, *Svět české aristokracie*; Václav BŮŽEK – Petr MAŤA, *Wandlungen des Adels in Böhmen und Mähren im Zeitalter des „Absolutismus“ (1620–1740)*, in: R. G. Asch (ed.), *Der europäische Adel*, s. 287–321; Petr MAŤA – Thomas WINKELBAUER, *Einleitung: Das Absolutismuskonzept, die Neubewertung der frühneuzeitlichen Monarchie und der zusammengesetzte Staat der österreichischen Habsburger im 17. und frühen 18. Jahrhundert*, in: titíž (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1620–1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*, Stuttgart 2006, s. 7–42; Tomáš KNOZ, *Absolutismus nebo „absolutismus“? K dějinám jednoho pojmu*, Časopis Matice moravské 121, 2002, s. 451–483; Týž, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006 (= Knížnice Matice moravské 19); Ivo CERMAN – Luboš VELEK (edd.), *Adelige Ausbildung. Die Herausforderung der Aufklärung und die Folgen*, München 2006; Ivo CERMAN, *Habsburgischer Adel und Aufklärung. Bildungsverhalten des Wiener Hofadels im 18. Jahrhundert*, Stuttgart 2010 (česky *Šlechtická kultura v 18. století. Česká šlechta a osvícenství*, Praha 2011). Srov. také Maťovu a Cermanovu diskuzi nad knihou *Svět české aristokracie* na stránkách Časopisu Matice moravské v letech 2005–2008.

a historiček.¹³ Stávající odborná produkce naopak naznačuje nebyvalý rozkvět zájmu především o pobělohorské období a s ním spojenou nejurozenější vrstvu tehdejší společnosti. Jak nedávno Marie Šedivá Koldinská v jednom z rozhovorů pro týdeník Respekt trefně podotkla: „*Velký prostor dostávají témata dříve opomíjená či záměrně upozadovaná jak z oblasti politických, tak církevních dějin, vyšly desítky monografií a stovky studií věnované jak takzvané předbělohorské, tak pobělohorské době. V rámci odborného diskursu se o jednom dominujícím narativu už dlouhá léta nedá mluvit – pohled na tuto dobu je natolik rozrůzněný a strukturovaný, že už v ní nemůžeme vidět ‚bílé místo českých dějin‘, jak tomu bylo v bezprostředně polistopadových letech.*“¹⁴

Jak bylo naznačeno výše, ve srovnání s konjunkturou domácího výzkumu nejurozenější vrstvy raně novověké společnosti předbělohorského období hned po roce 1989 šlo o jakousi „opožděnou“ reakci na svobodný rozvoj bádání. Příčiny této zpomalené reakce lze spatřovat v několika vzájemně propojených rovinách.

Z autorského hlediska se v naprosté většině případů jednalo o historiky mladší badatelské generace, kteří si nejprve museli najít po stránce koncepční, metodologické i heuristické svou cestu k předtím zapovězeným tématům.¹⁵ Důležitou roli zde rovněž sehrála pozvolná internacionalizace české vědy, příležitost absolvovat zahraniční stáže v různých výzkumných či výzkumně-vzdělávacích institucích a s tím spojená možnost důkladně se seznámit s inovativními přístupy amerického i západoevropského dějepisectví a příbuzných vědních disciplín. Stranou pozornosti však nelze nechat ani inspirativní domácí badatelské výsledky pro předbělohorské období, jemuž se české dějepisectví začalo systematictěji věnovat již před rokem 1989. Na ně bylo možné navázat teprve s několikaletým časovým odstupem.

Jiný problém představovala oproti 16. a počátku 17. století daleko širší heuristická základna i rozmanitější spektrum dochovaných písemných, ikonografických a hmotných pramenů, jejichž studium si vyžádalo mnohem více času.¹⁶ Významné

¹³ Josef PETRÁŇ, *Na téma mýtu Bílá hora*, in: Zdeňka Hledíková (ed.), *Traditio et Cultus. Miscellanea historica bohemia Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi, ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata*, Praha 1993, s. 141–162; Josef VÁLKA, *Problémy syntézy moderních českých dějin*, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (edd.), *Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela*, Praha 1994, s. 1049–1057. K tomu bibliograficky Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009 (= *Monographia historica* 11), s. 31–39.

¹⁴ *Bílá hora je symbolem českých neúspěchů, traumat a frustrací. S historičkou Marií Šedivou Koldinskou o traumatickém tématu českých dějin*, Respekt ze 7. srpna 2017. Srov. Marie KOLDINSKÁ, *Bělohorský mýtus v českém historickém povědomí 20. století*, in: Jiří Mikulec – Miloslav Polívka (edd.), *Per saecula ad tempora nostra. Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka II.*, Praha 2007, s. 934–939.

¹⁵ V. BŮŽEK – P. MAŤA, *Wandlungen des Adels in Böhmen und Mähren*.

¹⁶ Stranou pozornosti nelze nechat ani praktickou stránku archivního výzkumu, kdy část šlechtických rodinných archivů doposud nebyla (moderně) uspořádána.

heuristické a metodologické podněty do středoevropského historického bádání, české nevyjímaje, vnesl roku 2004 mezi národní autorský kolektiv pod vedením Josefa Pausera, Martina Scheutze a Thomase Winkelbauera. Ten vydáním objemné publikace *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert)* upozornil na doposud netušené vypořádací možnosti rozmanitých pramenů.¹⁷ Již krátce předtím se však část domácích historiků a historiček začala systematictěji věnovat ediční činnosti a zpřístupňování různých typů písemností, především pramenů osobní povahy. Výsledkem takového snažení byl vznik edičních řad *Manu propria* nakladatelství Scriptorium¹⁸ a zejména *Prameny k českým dějinám 16.–18. století (Documenta res gestas Bohemicae saeculorum XVI.–XVIII. illustrantia)*, jejímiž garanty jsou Historický ústav Akademie věd České republiky a Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.¹⁹ V neposlední

řadě je třeba zmínit také paleografickou a především lingvistickou stránku archivních pramenů, které kladou na jazykovou výstavu badatele podstatně vyšší nároky, zejména ve vztahu k románským jazykům.²⁰

V devadesátých letech 20. století se při studiu nejužší vrstvy raně novověké společnosti (především předbělohorského období) v české historiografii prosadily tři hlavní badatelské tendence, jež v zásadě odpovídaly metodologickému zaměření západoevropského dějepisce. První charakterizoval zájem historiků a historiček o srovnávací studium mocenských struktur stavovské a absolutistické společnosti, jejich politických a náboženských programů na úrovni regionu, země, státu a nadnárodních celků. Druhý směr bádání vycházel z moderně pojmávaných hospodářských dějin, které se opíraly především o vyhodnocování účetních pramenů. Třetí vývojová linie, jež se od poloviny devadesátých let začala stále více dostávat ke slovu,

¹⁷ Josef PAUSER – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien–München 2004 (= Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 44).

¹⁸ Pouze výběrově, se zaměřením na poslední dvě třetiny 17. a první půli 18. století Jana RATAJOVÁ (ed.), *Alžběta Lidmila z Lisova, Rodinné paměti*, Praha 2002; Jiří KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic, Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004; Pavel MATLAS (ed.), *Z poddaného šlechticem. Rodinné paměti Zbudovských z Rovné Hory a Malých z Tulechova (1604–1737)*, Praha 2016.

¹⁹ Pouze výběrově, se zaměřením na poslední dvě třetiny 17. a první půli 18. století Pavel MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdenka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005; Václav BOK – Anna KUBÍKOVÁ (edd.), *Bericht über die Reise Johann Christian und Johann Seyfrieds von Eggenberg durch die Länder Mittel-, West- und Südeuropas in den Jahren 1660–1663*, České Budějovice 2012; Rostislav SMÍŠEK (ed.), *Das Tagebuch Ferdinands zu Schwarzenberg aus den Jahren 1686–1688 und 1696–1697. Eine vollständige kritische Edition*, České Budějovice 2014; Rostislav SMÍŠEK – Monika KONRÁDOVÁ (edd.), *Mezi Vídní, Varšavou a Moskvou. Diplomatická cesta Jana Kryštofa z Fragsteinu do Moskvy v letech 1657–1658*, České Budějovice 2019 (v tisku).

²⁰ J. VÁLKA, *Problémy syntézy moderních českých dějin*.

souvisela s vlivem poznatků dějin mentalit a historické antropologie.²¹

V rámci takto strukturovaných badatelských tendencí se pozvolna vyvíjel zejména u mladší generace historiků a historiček zájem o jednotlivé aspekty barokní šlechty. Takto orientované výzkumy vycházely z podstaty identity zmiňované sociální struktury, v níž se zrcadlil především její společenský statut, vztah k moci, prožívání víry a svěbytný životní styl.²² Nastupující badatelské generaci již pod vlivem nových kulturních dějin nešlo o pouhý hutný popis nashromážděných faktů. Díky mnohdy inspirativním moderním metodologickým podnětům z dalších, příbuzných vědních disciplín, zejména kulturní antropologie, sociologie a politologie, a novým teoretickým přístupům k výzkumu dějin se její práce vyznačovaly inovativním způsobem kladení otázek, interpretací pramenů v širším (srovnávacím) kontextu a často také mezioborovým přesahem.²³

.....

²¹ V. BŮŽEK, *Šlechta raného novověku*.

²² Týž, *Frühneuzeitliche Adelsgeschichte in der tschechischen Geschichtsschreibung*, in: Ronald G. Asch – Václav Bůžek – Volker Trugenberger (edd.), *Adel in Südwestdeutschland und Böhmen 1450–1850*, Stuttgart 2013 (= Veröffentlichungen der Kommission für geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg, Reihe B, 191), s. 261–288, zde s. 278–288.

²³ Peter BURKE, *Overture: the New History, its Past and its Future*, in: týž (ed.), *New Perspectives on Historical Writing*, Cambridge 1991, s. 1–23; Dušan TŘEŠTÍK, *Češi a dějiny v postmoderním očistci*, Praha 2005, s. 32–33; Radek SOBĚHART – Irena KOZMANOVÁ – František STELLNER, „Kulturní obrát“ jako impuls pro spojení hospodářských a politických dějin?, in: Irena Kozmanová a kol. (edd.), *Nové přístupy k metodologii hospodářských a politických dějin*, Praha 2013, s. 10–44, zde s. 10–16.

²⁴ Pouze výběrově Achim LANDWEHR, *Diskurs – Macht – Wissen. Perspektiven einer Kulturgeschichte des Politischen*, Archiv für Kulturgeschichte 85, 2003, s. 71–117; Barbara STOLLBERG-RILINGER (edd.), *Was heißt Kulturgeschichte des Politischen?*, Berlin 2005; Tobias WEIDNER, *Die Geschichte des Politischen in der Diskussion*, Göttingen 2012.

²⁵ Ronald G. ASCH – Dagmar FREIST (edd.), *Staatsbildung als kultureller Prozess. Strukturwandel und Legitimation von Herrschaft in der Frühen Neuzeit*, Köln 2005; R. SOBĚHART – I. KOZMANOVÁ – F. STELLNER, „Kulturní obrát“, s. 30–31.

Vzhledem k výše popsaným změnám v přístupu k minulosti by se mohlo zdát, že nové kulturní dějiny jako paradigma současné historické vědy zcela vytlačily na okraj zájmu dějepisců hospodářské a politické dějiny. K tomu však nedošlo. Protože se profilují jako interdisciplinárně pojatý směr historického bádání, v němž zásadní roli hraje široké vymezení kultury, její nedílnou součástí tvoří rovněž politika a hospodářství. Proto se v tomto ohledu hovoří již od osmdesátých let 20. století především v německé historiografii o „nových“ politických dějinách či kulturních dějinách politiky.²⁴ Jejich stoupenci odmítají dále zkoumat odosobněné historické události a snaží se na ně nazírat pohledem soudobých aktérů z rozličných sociálních vrstev na různých úrovních politického systému – státní či zemské, regionální, lokální, komunální a dalších.²⁵

Tato skutečnost se také dotkla domácího dějepiscectví. Část historiků sice i nadále zkoumala mocenské struktury

raně novověkého státu, po metodologické stránce však přesunula svou pozornost od výkladu tradičně pojímaných politických a náboženských konfliktů a popisů hospodářských i správních mechanismů především k poznání kolektivní mentality a kariérních modelů urozených osob a jejich svěbytné sociální, kulturní a náboženské identity. S tím souvisel moderně pojatý výzkum stavovství a stavovských orgánů jednotlivých zemí Koruny české, zejména zemských sněmů a zemských soudů. Zatímco v pohledu na předbělohorské období optikou nových politických dějin již byl učiněn nemalý pokrok,²⁶ pobělohorská éra, v níž zásady centralistického státu nahradily principy stavovské monarchie a české země se postupně začlenily do vládního a správního systému habsburské monarchie, na své celistvější uchopení prozatím

čeká.²⁷ Nového zhodnocení se díky Tomáši Knozovi dočkal na příkladu Markrabství moravského mimořádně složitý proces pobělohorských konfiskací.²⁸ Na něj navázal Ondřej Tikovský, jenž se na zmiňovaný fenomén pokusil nahlédnout pohledem potrestaných urozených jedinců ze severozápadních Čech. Ve své práci se věnoval analýze strategií jednání především nižší šlechty, které volila, aby zcela nebo alespoň částečně získala zpět ztracený majetek. Právě na něm totiž byla existenčně závislá.²⁹ Část historiků a historiček také upřela svou pozornost k nobilitačním procesům, neboť právo povyšovat do šlechtického stavu připadlo od dvacátých let 17. století panovníkovi.³⁰

Naopak poznatky týkající se funkce, činnosti, struktury a vnímání jednotlivých zemských sněmů po roce 1620 již přinesly

²⁶ O tom zejména Zdeněk VYBÍRAL, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005 (= Monographia historica 6); též, *Political Culture in the Bohemian Lands during the Dualist Monarchy*, in: Halina Manikowska – Jaroslav Pánek (edd.), *Political Culture in Central Europe. (10th–20th Century). Part 1: Middle Ages and Early Modern Era*, Prague–Warsaw 2005, s. 267–281.

²⁷ K tomu bibliograficky Petr MAŤA, *Verwaltungs- und behördengeschichtliche Forschungen zu den böhmischen Ländern in der Frühen Neuzeit. Ein kurzer Überblick über vier lange Forschungsstraditionen*, in: Michael Hochedlinger – Thomas Winkelbauer (edd.), *Herrschaftsverdichtung, Staatsbildung, Bürokratisierung. Verfassungs-, Verwaltungs- und Behördengeschichte der Frühen Neuzeit*, Wien–München 2010 (= Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 57), s. 421–477.

²⁸ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*.

²⁹ Ondřej TIKOVSKÝ, *S údělem prosebníka. Restituční úsilí šlechty českého severovýchodu potrestané pobělohorskými konfiskacemi*, České Budějovice–Hradec Králové 2013. Srov. Vladimír Jakub MRVÍK, *Pauperizace raně novověké nižší šlechty v Čechách a její (zkrleslý) úbytek v pramenech bromadné povahy*, *Historická demografie* 40, 2016, s. 1–47.

³⁰ Jiří BRŇOVJÁK a kol., *Nobilitace ve světle písemných pramenů*, Ostrava 2009; též, *Šlechticem z moci úřední: udělování šlechtických titulů v českých zemích 1705–1780*, Ostrava 2015; též, „Aus böheimischer königlicher Macht und Vollkommenheit“. *Wandlungen der Adelstitulatur in den böhmischen Ständeserböbungen und bei der Aufnahme in die Stände in der Zeit der Herrschaft der Habsburgerdynastie*, *Bohemia* 55, 2015, s. 96–137; Ivana AUSTOVÁ, *Býti šlechticem: šlechtické nobilitace v letech 1627–1657 v českých a rakouských dědičných zemích*, České Budějovice 2016.

analytické studie Petra Maťa a Jiřího Davida.³¹ Výsledkem systematicky zaměřeného výzkumu prvně jmenovaného bude srovnávací pohled na sněmy jednotlivých zemí habsburského soustátí a další stavovské orgány, který vyjde v rámci ediční řady *Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit* Rakouské akademie věd na počátku roku 2019.³² Oba svrchu zmiňovaní historikové však neponechali stranou pozornosti ani zevrubný pohled na vývoj daňového zatížení zemí Koruny české v 17. a první polovině 18. století, kdy výběr i rozhodování o výši berní zůstaly

v kompetenci stavů. Z metodologického hlediska částečně vycházeli z teoretického konceptu *fiscal-military state* Johna Brewera, který poukazuje na skutečnost, že militarizace a fiskalismus prohlubovaly vnitřní centralizaci i politickou integraci raně novověkých států.³³

Mnohem více pozornosti moderní česká historická věda věnovala v uplynulém desetiletí politickým a sociálním dějinám císařského dvora, který se stal po roce 1620 mocenským centrem absolutistického soustátí pod vládou Habsburků.³⁴ Působení u vídeňského dvora začalo

.....
³¹ Petr MAŤA, *Český zemský sněm v pobělohorské době (1620–1740). Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutistické vlády?*, in: Marian J. Ptak (ed.), *Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku*, Opole 2000, s. 49–67; Týž, *Landstände und Landtage in den böhmischen und österreichischen Ländern (1620–1740). Von der Niedergangsgeschichte zur Interaktionsanalyse*, in: P. Maťa – T. Winkelbauer (edd.), *Die Habsburgermonarchie*, s. 345–400; Týž, *Komisari k českému zemskému sněmu*, in: J. Mikulec – M. Polívka (edd.), *Per saecula ad tempora nostra I*, s. 309–318; Týž, *Patres Patriae or Proditores Patriae? Legitimizing and De-Legitimizing the Authority of the Provincial Estates in Seventeenth-Century Bohemia*, in: Balázs Trencsényi – Márton Zászaliczky (edd.), *Whose Love of Which Country? Composite States, National Histories and Patriotic Discourses in Early Modern East Central Europe*, Leiden–Boston 2010, s. 405–442; Jiří DAVID, *Odvážní moravští stavové a jejich pokus o zásah do Obnoveného zřízení zemského*, *Časopis Matice moravské* 125, 2006, s. 397–423; Týž, *Moravské stavovství a zemské sněmy ve druhé polovině 17. století*, *Folia historica bohemica* 24, 2009, č. 1, s. 111–165; Týž, *Moravské právo a problém absolutismu. Sociální profil moravského zemského soudu v 17. a 18. století*, in: Libor Jan a kol., *Ad iustitiam et bonum commune. Proměny zemského práva v českých zemích ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 212–243.

³² Michael HOCHEDLINGER – Petr MAŤA – Thomas WINKELBAUER (edd.), *Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit. Band 1: Hof und Dynastie, Kaiser und Reich, Zentralverwaltungen, Kriegswesen und landesfürstliches Finanzwesen*, Wien–Köln–Weimar 2019 (v tisku).

³³ Petr MAŤA, „Unerträgliche praegravation“. *Steuererhebung und Militärfinanzierung im Königreich Böhmen vom Dreißigjährigen Krieg bis zum Regierungsantritt Maria Theresias*, in: Peter Rauscher (ed.), *Kriegsführung und Staatsfinanzen. Die Habsburgermonarchie und das Heilige Römische Reich vom Dreißigjährigen Krieg bis zum Ende des habsburgischen Kaisertums 1740*, Münster 2010 (= *Geschichte in der Epoche Karls V. 10*), s. 139–185; Jiří DAVID, *Staatsfinanzen und Steuererhebung in Mähren (1620–1740)*, in: tamtéž, s. 187–210; Týž, *Zemská politika a státní finance na Moravě*, Brno 2015 (Disertační práce). Srov. Stephan SANDER-FAES, *Lordsbip and State Formation: Bohemia and the Habsburg Monarchy from the Thirty Years' War to Charles VI*, *Opera historica* 18, 2017, s. 82–99.

³⁴ K diskuzi o charakteru absolutismu více T. KNOZ, *Absolutismus nebo „absolutismus“*; Jiří HRBEK, *Absolutismus. Konstrukce a dekonstrukce jednoho historického pojmu*, *Český časopis historický* 105, 2007, s. 643–689. Srov. Týž, *Evropa a absolutismus v 17. a 18. století (1648–1789)*, Praha 2012.

představovat oproti předbělohorskému období jeden z nejdůležitějších nástrojů reprezentace urozených jedinců a patřilo k distinktivním prvkům sociálního vymezení vůči dalším příslušníkům této společenské vrstvy. Od poloviny 17. století byl císařský dvůr nahlížen jako početná byrokratizovaná instituce, kde se nabízela příležitost k úřednické dráze, k přímému podílu na výkonu ústřední moci. I samotní šlechtici jednotlivých zemí podunajské monarchie začali vnímat službu panovníkovi jako nejvyšší možnou společenskou metu, jako nejzářnější příklad naplnění šlechtické kariéry.³⁵

Proto se část historiků začala zabývat sociální a politickou integrací nobility z českých zemí ke dvorům Habsburků a jejími kariérními strategiemi.³⁶ Takto orientované výzkumy si kladly za cíl postihnout vnímání dvorské kariéry očima urozených osob ze zemí Koruny české, poznat jejich myšlenkový svět i zvláštní (leckdy nadgenerační) hodnotový systém, který nutil barokní šlechtice směřovat své kroky k císařskému dvoru ve Vídni.³⁷ Stranou pozornosti nezůstala ani reflexe dvorského prostředí očima urozených dobových pozorovatelů,³⁸ role mocenských uskupení v komunikační praxi císařského dvora,³⁹ problematika utváření

³⁵ Volker PRESS, *The Imperial Court of the Habsburgs. From Maximilian I to Ferdinand III, 1493–1657*, in: Ronald G. Asch – Adolf M. Birke (edd.), *Princes, Patronage and the Nobility. The Court at the Beginning of the Modern Age, c. 1450–1650*, London 1991, s. 289–312, zde s. 297; P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 291.

³⁶ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*; TÝŽ, *Johann Adolf et Ferdinand, deux carrières de courtisan*, in: Olivier Chaline – Ivo Cerman (edd.), *Les Schwarzenberg. Une famille dans l'histoire de l'Europe XVIe–XXIe siècles*, Paris 2012, s. 65–79; Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640–1740*, Praha 2014, s. 592–661; Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014. Srov. také inspirativní výzkumy Andrease PEČARA, *Die Ökonomie der Ehre. Höfischer Adel am Kaiserhof Karls VI.*, Darmstadt 2003; Marka HENGERERA, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts. Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne*, Konstanz 2004 (= Historische Kulturwissenschaft 3).

³⁷ Rostislav SMÍŠEK, *Služba a paměť. Dvorská kariéra barokních Ditrichštejnů jako nadgenerační životní ideál*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 157–170.

³⁸ Jiří KUBEŠ, „*Votre Excellence est trop philosophe*“. *Pobyt Františka Antonína Šporka u císařského dvora v roce 1727*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 25–43; Rostislav SMÍŠEK, „*Quod genus hoc hominum*“: *Margarita Teresa de Austria y su corte española en los ojos de los observadores contemporáneos*, in: José Martínez Millán – Rubén González Cuerva (edd.), *La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio II*, Madrid 2011, s. 909–952; TÝŽ, *Střední Evropa a Španělsko v polovině 17. století. Markéta Tereza Španělská a její španělský hofstát očima soudobých pozorovatelů*, *Český časopis historický* 109, 2011, s. 397–431; TÝŽ, *Císařský dvůr v polovině 17. století očima nejvyššího hofmistra arciknězete Leopolda Viléma. Deník Jana Adolfa ze Schwarzenberku z roku 1657*, *Folia historica bohemia* 27, 2012, s. 263–314.

³⁹ Ivo CERMAN, „*Kabal*“, „*Parthey*“, „*Faction*“ *am Hofe Kaiser Leopolds I.*, in: Jan Hirschbiegel – Werner Paravicini (edd.), *Der Fall des Günstlings. Hofparteien in Europa vom 13. bis zum 17. Jahrhundert*, Ostfildern 2004, s. 235–247; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 337–388; TÝŽ (ed.), *Das Tagebuch Ferdinands zu Schwarzenberg*, s. 111–123; Jiří KUBEŠ, *Zápas o funkci nejvyššího stolmistra na dvoře císařovny*

komunikačních a informačních kontaktů⁴⁰ a urbanizace nobility.⁴¹ Ovšem určit početní zastoupení urozených osob usedlých v českých zemích na císařském dvoře je při současném stavu poznatků téměř nemožné. Rozbor původu a regionálního ukotvení habsburských dvořanů navíc činí složitým a nepřehledným řada jednotlivců, které nelze na první pohled vůbec zařadit do geografických, ba ani sociálních souřadnic.⁴²

Myšlenkami na kariéru v okolí císaře se však šlechtic nezaobíral až v dospělém věku. Na službu u panovnického dvora byl systematicky připravován již od narození.⁴³

Právě problematika rozličných podob výchovy patří mezi tradiční témata výzkumu urozené společnosti na prahu novověku. Zatímco rané fázi vzdělávacího procesu urozených jedinců domácí historiografie doposud věnovala vzhledem k dochované pramenní základně jen malou pozornost, mnohem lepší situace panuje v případě vzdělávacích (kavalírských) cest mladých šlechticů po jihozápadní Evropě.⁴⁴ Ty současná věda považuje za jednu z určujících složek šlechtické výchovy. Vedle dílčích analytických studií, které se snažily nabídnout ucelený pohled na *grand tour* konkrétního jedince, případně editovat

.....
vdovy Eleonory Gonzagové. Edice důvěrné korespondence bratří Ditrichštejnů z roku 1683, Folia historica bohemica 28, 2013, s. 105–150.

⁴⁰ Jiří HRBEK, *Hledat a nalézat. Barokní Valdštejnové a jejich komunikační síť*, Theatrum historiae 9, 2011, s. 313–331; Rostislav SMÍŠEK, *Komunikační síť knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku na přelomu 17. a 18. století*, Theatrum historiae 9, 2011, s. 333–355; Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Ferdinand z Ditrichštejna a jeho boj o kanonikáty pro syna Waltera Xavera. Příspěvek ke komunikačním strategiím aristokracie z českých zemí v 17. století*, Opera historica 19, 2018, s. 33–55.

⁴¹ Petr MAŤA, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory*, s. 139–162; Jiří KUBEŠ, *Sídelní strategie knížat z Lobkovic ve Vídni v raném novověku (1624–1734)*, Porta Bohemica 3, 2005, s. 86–119; Jiří BRŇOVJÁK, *Šlechtická společnost Rakouského Slezska a poznámky k její sídelní strategii (1740–1918)*, Cieszyńskie studia muzealne – Těšínský muzejní sborník 6, 2018, s. 57–94.

⁴² M. HENGERER, *Kaiserhof und Adel*, s. 64–105. Srov. také prozopograficky a strukturálně pojaté projekty Institutu für Geschichte der Universität Wien, které se snaží zrekonstruovat personální strukturu císařského dvora v 17. století a rozkrýt leckdy nečitelné vztahy mezi jednotlivými osobami, mocenskými uskupeními a poradními orgány císaře. <http://www.uniwiw.ac.at/Geschichte>; Stefan SIENELL, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien 2001; Katrin KELLER, *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*, Wien–Köln–Weimar 2005.

⁴³ Alessandro CATALANO, *Educazione del principe: Ferdinand August Leopold von Lobkowitz e il suo primo viaggio in Italia*, Porta Bohemica 2, 2003, s. 104–127, zde s. 117; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 118–123.

⁴⁴ Pavel MAREK, *Dětství a dospívání Václava Eusebia z Lobkovic ve světle španělské korespondence jeho rodičů*, in: Celostátní studentská vědecká konference Historie 1999, Olomouc 2000 s. 61–87; Ivo CERMÁN, *Zrození osvětcenského kavalíra. Vzdělání a cestování Jana Karla z Dietrichsteina*, Časopis Národního muzea 173, 2004, s. 157–190; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 127–143.

dochované prameny z průběhu několikale-tého putování (cestovní deníky, instrukce, korespondenci, zprávy), se v posledních letech objevily dva syntetizující pohledy na zmiňovanou problematiku.⁴⁵

V prvním z nich Ivo Cerman inovativně zkombinoval pohled dobového diskurzu a názorů především francouzských osvícenských filozofů na ideální podobu edukace s dochovanými písemnými prameny uloženými v rodinných archívech šlechticů z českých a rakouských zemí, zejména Ditrichštejnů, Chotků a Windischgrätzů. Díky tomu mohl proniknout do myšlenkového světa šlechticů působících ve struktuře vídeňského dvora v 18. století, zrekonstruovat skutečnou podobu jejich vzdělávání, naznačit, do jaké míry se (ne)odlišovalo od mínění soudobých vzdělanců i jeho postupnou proměnu.⁴⁶ Naopak Jiří Kubeš se pokusil překročit geografický horizont českých zemí. Na základě studia osobní korespondence, různých popisů putování, normativních pramenů (instrukcí) a účtů zmapoval celkem 80 kavalírských cest urozených

jedinců z různých částí podunajské monarchie. Ve svém komparativně pojatém výkladu se v časovém horizontu 130 roků postupně věnoval jednotlivým aspektům *grand tour*, jako byla místa pobytu urozených mladíků, průběh cest, jejich vnímání očima organizátorů putování (rodičů, poručníků, hofmistrů) i samotných aktérů. V závěru se pak pokusil o vlastní periodizaci kavalírských cest v raném novověku.⁴⁷

S politickou a sociální integrací šlechty z českých zemí ke dvorům rakouských Habsburků a dvorskou kariérou úzce souvisel výzkum její mocenské reprezentace a různých forem symbolické komunikace spojených s dlouhodobým pobytem v bezprostřední blízkosti císaře. Česká historická věda věnovala tomuto fenoménu, jehož studium metodologicky vychází ze svrchu zmiňovaného teoretického konceptu nových politických dějin, soustavnější pozornost teprve v posledních letech.⁴⁸ Symbolickou komunikaci urození jedinci využívali jako vhodný prostředek ke zviditelnění vlastního sociálního, mocenského i ekonomického

⁴⁵ Vedle četných časopiseckých a sborníkových studií zejména V. Bok – A. Kubíková (edd.), *Bericht über die Reise*; Milena Hajná – Zdeněk Hojda – Eva Chodějovská – Alexandra Tesáříková (edd.), *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I–II*, Praha 2014.

⁴⁶ I. Cerman, *Habsburgischer Adel und Aufklärung*. Slov. týž, *Bildungsziele – Reiseziele. Die Kavaliertour im 18. Jahrhundert*, Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des Achtzehnten Jahrhunderts 18–19, 2004, s. 49–78.

⁴⁷ Jiří Kubeš, *Náročná dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013.

⁴⁸ K tomu metodologicky blíže Barbara Stollberg-Rilinger, *Zeremoniell, Ritual, Symbol. Neue Forschungen zur symbolischen Kommunikation in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, Zeitschrift für historische Forschung 27, 2000, s. 389–405; Táž, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489–527; Christina Brauner – Tim Neu – Barbara Stollberg-Rilinger (edd.), *Alles nur symbolisch? Erträge und Grenzen der Erforschung symbolischer Kommunikation*, Köln–Weimar–Wien 2013.

postavení. Odehrávala za účasti diváků mezi panovníkem, dvořany a dalšími osobami, například zemskými úředníky, během holdovacích cest, slavnostních vjezdů panovníků do středoevropských měst, životních cyklů vládnoucí rodiny mezi narozením a smrtí. K nejvýznamnějším festivitám předmoderní doby však patřily korunovace, v nichž lze spojovat především výzkum rituálových a konfliktních situací.⁴⁹ Proto se mnozí historikové

a historičky ve svých výzkumech zaměřili na dějiny korunovací římských králů,⁵⁰ panovníků a jejich manželek v Království českém,⁵¹ nástup potomků Rudolfa I. na trůn v Království uherském,⁵² případně na cestování císařského dvora do různých středoevropských měst.⁵³ Stranou pozornosti neponechali ani sebe prezentaci Habsburků v dvorských festivitách, umění, hudbě, literatuře a dalších médiích komunikace.⁵⁴

⁴⁹ Literaturu ke zmiňovanému tématu přehledně zhodnotil Jiří HRBEK, *Panovnícký ceremoniál a rituál v historickém bádání začátku 21. století*, Český časopis historický 108, 2010, s. 276–299; trž, *Panovnícká moc v raném novověku*, in: M. Šedivá Koldinská – I. Cerman (edd.), *Základní problémy studia raného novověku*, s. 119–144. Srov. prozatím poslední syntetizující pohled v publikaci Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK (edd.), *Habsburkové 1526–1740. Země Koruny české ve středoevropské monarchii*, Praha 2017.

⁵⁰ Jiří KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I. za římskou korunou (1657–1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009; trž, *Volba a korunovace Karla VI. římským císařem v roce 1711*, Český časopis historický 111, 2013, s. 805–841.

⁵¹ Jiří HRBEK, *Rituál jazyka – jazyk rituálu. Příspěvek k politické komunikaci raného novověku na příkladu českých barokních korunovací*, Folia historica bohemia 22, 2006, s. 211–250; trž, *České barokní korunovace*, Praha 2010; Štěpán VÁCHA, „Mutatio vestis“ v korunovačním ceremoniálu českých králů z rodu Habsburků v 16. až 18. století, Folia historica bohemia 22, 2006, s. 251–266; Štěpán VÁCHA – Irena VESELÁ – Vít VLNAS – Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha 2009; Karel PACOVSKÝ, *Úloha svatojiřských abatýší při korunovacích českých královen*, Folia historica bohemia 32, 2017, s. 151–178. Srov. Benita BERNING, „Nach altem löblichen Gebrauch“. Die böhmischen Königskrönungen der Frühen Neuzeit (1526–1723), Wien 2008.

⁵² Rostislav SMÍŠEK, *Uberská korunovace Josefa I. jako prostředek symbolické korunovace*, Český časopis historický 112, 2014, s. 624–654.

⁵³ Trž, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (= Opera historica 12), s. 65–111; Monika KONRÁDOVÁ – Rostislav SMÍŠEK, *Habsburgowie i Michał Korybut Wiśniowiecki. Przyjazd arcyksiężniczki Eleonory Marii do Rzeczypospolitej w 1670 roku jako sposób komunikacji symbolicznej*, Historia Slavorum Occidentis 2015, č. 2, s. 101–136; Jan ŠTĚPÁN, *Návštěva arcivévodů a olomouckého biskupa Leopolda Viléma ve Vyškově v roce 1656*, Vyškovský sborník 10, 2014, s. 7–29.

⁵⁴ Štěpán VÁCHA, *Der Herrscher auf dem Sakralbild zur Zeit der Gegenreformation und des Barock. Eine ikonologische Untersuchung zur herrscherlichen Repräsentation Kaiser Ferdinands II. in Böhmen*, Praha 2009; Rostislav SMÍŠEK, *Deplua Charitum Aurora. Leopold I. a Markéta Tereza Španělská v symbolické řeči gratulačního spisu Sebastiana Glavinice k jejich sňatku roku 1666*, Listy filologické 137, 2014, s. 41–71; Jiří HRBEK, *Starozákonní motivy v habsburské reprezentaci doby barokní*, HOP. Historie – Otázky – Problémy 5, 2013, č. 2, s. 73–82; trž, *Christomimésis. Habsburkové jako Kristovi*

V případě dalších typů veřejných kariér urozených jedinců se v posledních letech těšila vzrůstajícímu zájmu badatelské veřejnosti především jejich diplomatická činnost ve službách rakouských Habsburků. Také zde se díky působení kulturní a historické antropologie do centra badatelské pozornosti opět dostal člověk – diplomat.⁵⁵ Historikové a historičky se proto začali zajímat o myšlenkový svět samotných aktérů jednotlivých historických událostí a jejich leckdy osobitý pohled například na průběh diplomatických jednání či uzavírání mezinárodních smluv. Postupně upřeli svůj zájem k dříve zcela opomíjeným tématům, jako byly způsoby chování a jednání jednotlivých vyslanců, jejich účast na (ne)každodenním životě hostitelského dvora, tamní ceremoniální praktiky, utváření komunikačních sítí ambasadorů, vnímání obrazu „toho druhého“ a k mnoha dalším otázkám.⁵⁶ Zmiňovaný

zvýšený zájem vyústil v první domácí pokus o syntetický pohled na diplomatickou činnost barokní šlechty ve službách habsburských císařů. Kolektiv autorů pod vedením Jiřího Kubeše pohlížel na jednotlivá diplomatická zastoupení v zahraničí jako na „sociální jednotky“, které se skládaly z nejrůznějších osob včetně samotného vyslance. Současně nabídl hluboký vhled do každodenního života ambasády v různých koutech Evropy a analyzoval obecné podmínky fungování diplomatických misí. Zásadní úlohu ve výkladu však sehrál samotný diplomat. Proto zde nechybí celistvý pohled na diplomaty jako na šlechtice a služebníky císaře, štědré mecenáše umění a zprostředkovatele kulturních styků mezi dvěma leckdy odlehlými geografickými oblastmi.⁵⁷

Obdobný trend jako u výzkumu diplomatické činnosti pobělohorských

.....
následovníci v 17. a 18. století, Český časopis historický 114, 2016, s. 32–63; Kateřina FAJTLOVÁ – Miroslav KINDL (edd.), *Koně v pískotech. Slavnosti na dvoře císaře Leopolda I.*, Olomouc 2017.

- ⁵⁵ Jiří HRBEK, *Cesty evropské historiografie k diplomacii raného novověku*, *Theatrum historiae* 13, 2013, s. 7–30.
- ⁵⁶ Pouze výběrově Rostislav SMÍŠEK, *Anton Florian von Liechtenstein und Rom. Selbstpräsentation eines kaiserlichen Gesandten zum Ausgang des 17. Jahrhunderts*, in: Marek Vařeka – Aleš Zářický (edd.), *Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Geschichte der Länder der Böhmischen Krone*, Ostrava–Vaduz 2013, s. 197–212; Martin BAKEŠ, *Mimořádná diplomatická mise Adolfa Vratislava ze Šternberka: Švédské království v polovině 70. let 17. století očima císařského vyslance*, *Folia historica bohemia* 29, 2014, s. 31–62; TÝŽ, *Diplomatická mise jako nejistá investice. Antonín Jan z Nostic u stockholmského královského dvora (1685–1690)*, Český časopis historický 113, 2015, s. 714–747; Monika KONRÁDOVÁ, *Elekcje królów polskich w drugiej połowie XVII wieku oczyma dyplomatów cesarskich*, in: Mariusz Markiewicz – Dariusz Rolnik – Filip Wolański (edd.), *Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI–XVII w. O znaczeniu idei wyboru – między prawami i obowiązkami*, Katowice 2016, s. 295–307; Martin KRUMMHOLZ, *Das Mäzenatentum des Grafen Johann Wenzel von Gallas und seine Festivitäten in Rom 1714–1719*, *Frühneuzeit-Info* 27, 2016, s. 35–53. K tomu také monotematicky zaměřené číslo časopisu *Theatrum historiae* 19, 2016.
- ⁵⁷ Jiří KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640–1740*, Praha 2018.

velmožů lze také upozorovat u vojenské kariéry. I nadále se velké pozornosti nejen domácích historiků a historiček těšila osobnost císařského generalissima Albrechta z Valdštejna. Ti se již nesoustředili pouze na vylíčení jeho životních osudů a válečných kroků, ale kladli si moderní otázky ohledně Valdštejnovy rezidenční sítě a urbanistiky, hmotného vybavení a ideového poselství freskové výzdoby jednotlivých sídel, mecenátu, vojevůdcova místa v rodové historii Valdštejnů a instrumentalizace této historické postavy.⁵⁸ Naopak životopisy habsburských důstojníků z různých koutů Evropy, kteří se díky pobělohorským konfiskacím usadili v českých zemích, se nesly spíše v deskriptivním duchu.⁵⁹ Teprve v posledních letech především příslušníci mladší

badatelské generace začali při výzkumech vojenských kariér barokních šlechticů zevrubněji využívat prameny osobní povahy. Díky jejich vypovídací hodnotě a optikou teoretického konceptu „nových“ vojenských dějin se někteří jednotlivci zaměřili na poznání sociálních aspektů služby v císařské armádě, militární prvky raně novověké maskulinity, reprezentační strategie šlechticů–válečníků či komunikativní obraz bitev.⁶⁰ Za prozatímní vrchol takto pojímaných výzkumů, lze považovat monografii Vítězslava Prchala o válečnictví a vojenské kariéře urozených jedinců z českých zemí, jež se odrážely v motivech výzdoby velmožských sídel a ve vnímání, vybavení, využívání a vnitřní skladby tamních zbrojnic v letech 1550–1750.⁶¹

⁵⁸ Se shrnutím starší literatury Eliška FUČÍKOVÁ – Ladislav ČEPIČKA (edd.), *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna: Inter arma silent musae?*, Praha 2007; Birgit EMICH – Dirk NIEFANGER – Dominik SAUERER – Georg SEIDERER (edd.), *Wallenstein. Mensch – Mythos – Memoria*, Berlin 2018.

⁵⁹ Jaroslav FORBELSKÝ, *Španělé, Říše a Čechy v 16. a 17. století. Osudy generála Baltasara Marradase*, Praha 2006; Jan KILIÁN, *Martin Maxmilián z Golče (kolem 1593–1653). Císařský generál ve věru třicetileté války*, České Budějovice 2010; Týž, *Jan Beck 1588–1648. Císařský generál, lucemburský guvernér a svobodný pán z Kokořínska*, České Budějovice 2014; Pavel BALCÁREK, *Ve věru třicetileté války. Politikové, kondotíři, rebelové a mučedníci v zemích Koruny české*, České Budějovice 2011; Ladislav MIČEK, *Jan z Bubna, válečník a diplomat*, Uhřetínovice 2016. Srov. z metodologického pohledu moderně pojatou práci Petra Klapky, *Jean Louis Ratuít de Souches (1608–1682) : de La Rochelle au service des Habsbourg. Contribution à l'étude des migrations nobiliaires francophones dans les pays de la Couronne de Bohême aux XVIIe–XVIIIe siècles*, Paris 2015.

⁶⁰ Vítězslav PRCHAL a kol., *Mezi Martem a Memorií. Prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16.–19. století*, Pardubice–Pelhřimov 2011; Týž, *Sázka na nejistou kartu. Armádní služba a sociální úpadek Raduitů de Souches na přelomu 17. a 18. století*, *Theatrum historiae* 18, 2016, s. 113–151; Milan SVOBODA, „Dieß Jbar nahmen die Oberlausitzer wiederumb eine Fabne Knechte...“, in *Ungarn wieder den Türcken zu schicken*. *Protiturecká propaganda v raně novověkých kronikách ze Žitavy*, HOP. *Historie – Otázky – Problémy* 3, 2011, č. 1, s. 137–148; Milan SVOBODA – Jan HEINZL, *Hrabata z Gallasu, Clam-Gallasu a Hejnice: poutní místo a jeho patroni*, Hejnice–Liberec 2015; Jan SAHEB, *Dopady třicetileté války na hmotné poměry šlechty v oblasti moravskoslezského pomezí (na příkladu Paskova)*, *Cieszynskie studia muzealn – Těšínský muzejní sborník* 6, 2018, s. 177–196.

⁶¹ Vítězslav PRCHAL, *Společensví hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550–1750*, Praha 2015.

Mnohem méně je prozatím známo o kariérách urozených jedinců mezi světským klérem, řeholníky a dalšími rytířskými řády, v čele bohatých kapitul a biskupství za hranicemi Království českého a Markrabství moravského – Pasově, Salcburku, Vácu a Vratislavi.⁶² Charakteristickým rysem knižní produkce v posledních letech jsou však biografie urozených duchovních, kterých vyšlo hned několik. Na průkopnickou práci italského historika Alessandra Catalana o pražském arcibiskupovi Arnoštu Vojtěchovi z Harrachu (1598–1667), jeho protireformačním snažení a středo- a jihoevropských dějinách první poloviny 17. století⁶³ navázali Jiří M. Havlík Janem Fridrichem z Valdštejna (1642–1694)⁶⁴ a zejména Tomáš Parma knihou o olomouckém biskupovi, kardinálu Františkovi z Ditrichštejna (1570–1636) a jeho vazbách k apoštolské kurii.⁶⁵ Především Parmova objemná práce je zajímavá tím,

že autor si nekladl za cíl vytvořit klasickou biografii, ale hned v úvodní kapitole se snažil poznat myšlenkový svět mladého šlechtice, zejména ve vztahu k církevní kariéře. V dalším textu se zabýval institucionálními vztahy uvnitř papežského dvora, přítomností kardinála v Římě a s tím spojenými ceremoniálními povinnostmi a reprezentací. Vedle toho se mu podařilo rozkrýt komunikační síť duchovního v městě na Tibeře, jejímž prostřednictvím se snažil řešit náboženské záležitosti nejen v olomoucké diecézi.

Stranou pozornosti nelze nechat ani biografický přístup k dějinám šlechty, který v posledních letech zaznamenal nebývalý rozmach. V naprosté většině případů však šlo o pouhé popisné pojeté chronologické převyprávění životních osudů urozených jedinců a jejich manželek, mnohdy zasazené do širokého politického (a výjimečně společenského) kontextu života urozené osoby.⁶⁶ Výjimku

⁶² Petr DVOŘÁK – Jacob SCHMUTZ (edd.), *Juan Caramuel Lobkowitz. The Last Scholastic Polymath*, Praha 2008; Zuzana ORÁLKOVÁ, *František Antonín z Dietrichšteina (1643–1721) – šlechtic v řadách Tovaryšstva Ježíšova*, *Theatrum historiae* 20, 2017, s. 93–121; Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Dietrichšteina na kavalerijské cestě (1683–1688) a jeho boj proti předurčené budoucnosti*, *Theatrum historiae* 20, 2017, s. 123–156; TÁŽ, *Ferdinand z Ditrichštejna a jeho boj o kanonikáty*.

⁶³ Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008 (v originále *Týž, La Boemia e la riconquista dello coscienza. Ernst Adalbert von Harrach e la Controriforma in Europa centrale 1620–1667*, Roma 2005).

⁶⁴ Jiří M. HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna: Arcibiskup a mecenáš doby baroka*, Praha 2014. Srov. *Týž, Spor českého duchovenstva o imunitu církve. K politickým aktivitám pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna*, *Český časopis historický* 107, 2009, s. 769–796.

⁶⁵ Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011. Srov. popisné a chronologicky pojetá práce Pavla BALCÁRKA, *Kardinál František Ditrichštejn 1570–1636. Gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007².

⁶⁶ Jaroslav VYSTRČIL, *Syn rebelův. Kulturní obraz ze 17. století*, Olomouc 2005; Jan KILIÁN, *Filip Fabricius z Rosenfeldu a Hobenfallu. Život, rod a dílo defenestrovaného sekretáře*, České Budějovice 2005; *Týž, Martin Maxmilián z Golce*; *Týž, Jan Beck*; J. FORBELSKÝ, *Španěl, Říše a Čechy*; Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, Praha 2016.

tvorí interdisciplinárně pojatá biografie Karla staršího ze Žerotína (1564–1636) od Tomáše Knoze.⁶⁷ Mimořádně poutavé je především autorovo vykreslení pest-
rého duchovního světa a intelektuálního života nekatolicky smýšlejícího šlechtice a exkurzy do jeho kulturního a uměleckého mecenátu, včetně interpretace freskové výzdoby a hmotného vybavení žerotínských rezidencí.⁶⁸

Obdobný kvalitativní problém jako v případě biografii jednotlivých urozených jedinců lze vysledovat také v případě dějin šlechtických rodů. Zatímco naprostá většina historiček a historiků zvolila klasickou popisnou a chronologicky pojatou topograficko-genealogickou metodu sledování konkrétních linií rodu s biogramy jeho zpravidla nejvýznamnějších příslušníků, občas dokonce zohlednila při výběru jednotlivých osobností genderové aspekty a neopomněla zmínit životní osudy manželek a dcer,⁶⁹ přece jen se našli autoři, kteří postupovali jiným způsobem. Prvním

takovým počinem byla kolektivní biografie tří generací Chotků z pera Ivo Cermana, který, inspirován francouzským prostředím, zavedl do českého dějepisectví pojem „biografie rodiny“.⁷⁰ Jeho charakteristickým rysem je upozadění genealogických aspektů i chronologického vývoje rodu a upřednostnění konkrétních problémových okruhů napříč jednotlivými generacemi šlechtického rodu, jako bylo vzdělání a proces socializace, kariérní a rezidenční strategie, ekonomické a hospodářské zázemí, každodenní život, mecenát a další kategorie.

Za prozatímní vrchol kolektivní biografie konkrétního urozeného rodu lze považovat dvě monografie Jiřího Hrbka o dějinách barokních Valdštejnů v letech 1640–1740, jež svým metodologickým pojetím i strukturou velmi připomínají výše zmiňovanou syntetickou práci Ronalda G. Asche o evropské šlechtě.⁷¹ Autor nevnímal kolektivní biografii pouze jako prozopografickou analýzu životních

⁶⁷ Tomáš KNOZ, *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008.

⁶⁸ Srov. obdobně pojaté práce pro předbělohorské období Václav BŮŽEK – Ondřej JAKUBEC – Pavel KRÁL, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009; Václav BŮŽEK – Ondřej JAKUBEC, *Kratochvíle posledních Rožmberků*, Praha 2012.

⁶⁹ Aleš VALENTA, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004; *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha 2008; Zdeněk POKLUDA, *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*, Praha 2012; Anna KUBÍKOVÁ, *Eggenberkové. Z bankéřské lavice na knížecí stolec*, Praha 2016.

⁷⁰ IVO CERMAN, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008. Srov. také podobně orientovanou publikaci O. CHALINE – I. CERMAN (edd.), *Les Schwarzenberg*, nebo metodologicky inspirativní práci Radmily ŠVAŘÍČKOVÉ-SLABÁKOVÉ, *Rodinné strategie šlechty. Mensdorff-Pouilly v 19. století*, Praha 2007, která se po koncepční stránce inspirovala francouzskými sociologickými modely. Interpretace je rovněž práce Milan SVOBODA, *Redernové v Čechách. Nalézání zapomenutých příběhů 16. a 17. věku*, Praha 2011.

⁷¹ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové; Týž, Proměny valdštejnské reprezentace. Symbolické sítě valdštejnského rodu v 17. a 18. století*, Praha 2015.

osudů naprosté většiny příslušníků rodu, nýbrž jako jakýsi model, ve kterém se snažil prolnout osudy jednotlivců s osudem společenství a celého rodu. Protipól života jednotlivých Valdštejnů tvořila nadgenerační příslušnost k rodu a identifikace se s erbem jako extraktem rodové paměti a viditelným symbolem loajality.⁷² V případě první knihy tvoří osu výkladu rozličné vazby členů rodu na raně novověký stát, šlechtickou společnost a podřízené struktury, mezi něž lze započítat služebnictvo, měšťany a poddané. Proto se také zevrubně zabýval rozličnými aspekty majetkové základny a vrchnostenského hospodaření Valdštejnů, jejich místem v raně novověké urozené společnosti, komunikačními a sociálními sítěmi vzájemných vztahů s dalšími (urozenými) jedinci a kariéerními strategiemi příslušníků tohoto široce rozvětveného rodu. Naopak druhá práce upíná svou pozornost k rezidenční síti valdštejských sídel, jejich každodennímu životu, uměleckému

mecenátu a reprezentačním strategiím jednotlivých Valdštejnů.

Jiná badatelská tendence, která vycházela ze zevrubného studia dochovaných účetních a normativních pramenů, se mohla opřít o výsledky domácího dějepiscství z osmdesátých let 20. věku. Proto od následujícího desetiletí začali někteří historikové a historičky upírat svou pozornost k hospodářskému podnikání šlechty. Část z nich se věnovala popisu postupného přetváření zaostalého vrchnostenského hospodaření na systém režijního velkostatku, k němuž došlo v průběhu třicetileté války, jeho struktury a fungování.⁷³ Podnikatelské prvky však pronikaly do myšlení šlechty jen pozvolna a nerovnoměrně. Teprve s rozvojem merkantilismu ve druhé polovině 17. století se před urozenými osobami objevila další možnost, jak pomocí manufaktur a zájmu o racionální zemědělské hospodaření zvýšit výnosy panství a využít jejich přírodního bohatství, kůží, lnu, stád ovcí a jiných komodit.⁷⁴

⁷² Týž, *Barokní Valdštejnové*, s. 11–18.

⁷³ Eduard MAUR, *Geneze a specifické rysy českého pozdně feudálního velkostatku*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1976, s. 229–258; P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 186–194. Srov. Aleš VALENTA, *Velkostatek Chlumec nad Cidlinou od konce 17. století do roku 1740*, Východočeský sborník historický 11, 2002, s. 85–104; Dana ŠTEFANOVÁ, *Obrigkeitsliche Gestaltungsräume in der nordböhmischen Gutscherrschaft Frýdlant (1550–1750)*, Zeitschrift für Agrargeschichte und Agrarsoziologie 59, 2011, s. 51–67; Marie RYANTOVÁ, *Vrchnostenské hospodaření na panství Vysoký Chlumec v 17. a na počátku 18. století. Příspěvek k dějinám českého velkostatku*, Pelhřimov 2014; Jaroslav ČECHURA, *Kooperace i konkurence. Třeboňsko 1700 (sociální interakce selského a vrchnostenského hospodářství)*, Jihočeský sborník historický 82, 2013, s. 83–124; Martin DOHNAL, *Late Medieval and Early Modern Modifications of Regular Open-Field Systems in Bohemia*, Bohemia 56, 2016, s. 35–61.

⁷⁴ K tomu obecně Milan MYŠKA, *Šlechta a podnikání v českých zemích v 18. a 19. století (sedm tezí k diskusi)*, in: Jiří Brňovják – Aleš Zářický (edd.), *Šlechtic podnikatelem a podnikatel šlechticem. Šlechta a podnikání v českých zemích v 18.–19. století*, Ostrava 2008, s. 41–48. Z jednotlivých analytických studií Bohumír SMUTNÝ, *Hrabata pláteníky a pláteníci barony. Společenské a sociální skupiny v čele českého a moravského plátenictví ve 2. polovině 18. století*, in: J. Brňovják – A. Zářický (edd.), *Šlechtic podnikatelem*, s. 49–61; Týž, *Lichtenštejnské hospodářské snaby od 17. století do poloviny 20. století na území Moravy a Čech*, Časopis Matice moravské 132, 2013, s. 303–316;

Zcela odlišným a v českém prostředí prozatím ojedinělým způsobem nahlížel na šlechtický velkostatek Aleš Valenta ve své práci o majetkových a sociálních poměrech barokních Buquoyů, Černínů, Kinských, Morzinů, Schwarzenberků, Thun-Hohensteinů, Trauttmansdorffů a Valdštejnů.⁷⁵ Autor ho nevnímal jako výrobní (hospodářskou) či správní jednotku raně novověkého státu, ale pouze jako zdroj příjmů jeho majitele. Těžištěm výkladu se mu stala analýza různých okolností a souvislostí peněžního hospodaření nejurzenější vrstvy společnosti, na němž se zásadním způsobem podepisovaly její výdaje na reprezentaci. Na pozadí koupí nebo prodejů panství a jiných nemovitostí, církevních fundací, půjček císařské pokladně i dalších urozeným jedincům, „nákupů“ rozličných úřadů a titulů a jiných finančních transakcí se pokusil rozkrýt majetkovou strukturu výše uvedených šlechtických rodů, s tím spojené zadlužení, a osvětlit právní

aspekty, politické i sociální důsledky zmiňovaných majetkových a peněžních úkonů. Ty totiž mohly v krajním případě vyústit až v bankrot urozeného jedince; jejich počet se v letech 1701–1750 vyšplhal celkem na 126 krid.⁷⁶ Od počátku 18. století navíc začalo přibývat bankrotů rozsáhlejších šlechtických majetků, které vyvrcholily ve třicátých a čtyřicátých letech. Do rostoucích dluhů urozených osob se v tomto období promítaly fiskální nároky státu, nemalé škody způsobené slezskými válkami i velké nároky na osobní reprezentaci.⁷⁷ Snad s výjimkou výše uvedené chlumecké větve Kinských ve druhé třetině 18. století prozatím neexistuje v české historiografii celistvý pohled na příjmovou i výdajovou stránku konkrétního šlechtického rodu v časovém horizontu několika desítek roků.⁷⁸

Na šlechtický velkostatek však nelze nahlížet pouze z ekonomického či správního hlediska. Je třeba ho také chápat jako sociální instituci, v jejímž

Marek VAŘEKA, *Jan Adam z Lichtenštejna a jeho role při budování knížectví Lichtenštejn (sonda do ekonomiky schellenberského panství)*, Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Historie 15, 2008, s. 139–153; Jiří HRBEK, *Johann Josef von Waldstein – ein adeliger Unternehmer im barocken Böhmen*, in: Zdislava Röhner (ed.), *Wallenstein und noch viel mehr. 850 Jahre Familie Waldstein*, Wien 2009, s. 117–131; TÝŽ, *Pro bono publico oeconomico. Sonda do ekonomického myšlení počátku 18. století*, Český časopis historický 116, 2018, s. 9–52; Jaroslav ČECHURA, *Hospodářský pragmatik Jan Adolf ze Schwarzenberka a panství Hluboká nad Vltavou v letech 1661–1681*, Jihočeský sborník historický 85, 2016, s. 128–169.

⁷⁵ Aleš VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, Hradec Králové 2011.

⁷⁶ Srov. TÝŽ, *Bankrot Karla Kajetána Buquoye: geneze, průběh, důsledky*, Jihočeský sborník historický 76, 2007, s. 58–96; TÝŽ, *Zur finanziellen Situation der aristokratischen Großgrundbesitzer in Böhmen 1740–1800*, in: Ivo Cerman – Luboš Velek (edd.), *Adel und Wirtschaft*, München 2009 (= Studien zum mitteleuropäischen Adel 1), s. 23–46.

⁷⁷ Srov. TÝŽ, *Finanční ztráty chlumeckého panství v důsledku slezských válek (1740–1745)*, Východočeský sborník historický 9, 2000, s. 11–39; P. MAŤA, „*Unerträgliche praegravation*“.

⁷⁸ Aleš VALENTA, *Finanční poměry české šlechty ve druhé polovině 18. století (Chlumečtí Kinští v letech 1740–1770)*, Hradec Králové 2006.

rámci se utvářelo jemné předivo sociálních vazeb mezi urozeným jedincem a vrchnostenskými úředníky, stejně jako velmožem a poddanými.⁷⁹ Každodenní chod šlechtického dominia, oběh naturálií a peněz, řídila početně ohraničená skupina vrchnostenských úředníků. Vzhledem k časově náročnému studiu písemnosti z velkostatkových fondů se však jejich kariérním strategiím a případné topografické analýze historikové a historičky věnovali jen v ojedinělých případech.⁸⁰ Stranou pozornosti neponechali

ani úlohu obyvatelstva židovského původu v ekonomice zmiňovaných velkostatků. To často přebíralo úlohu faktorů a přepravovalo zde vyrobené zboží na vzdálenější trhy, poskytovalo úvěry, dodávalo luxusní předměty a platilo svým pánům mnohem vyšší daně než křesťané.⁸¹ Zatímco výzkum dějin lokální moci v sociálním kontextu vesnic na panstvích urozených jedinců z českých zemí má v domácí i střeoevropské historii dlouhou tradici,⁸² v případě měst a městeček je teprve na samotném počátku.⁸³

⁷⁹ Jan PETERS (ed.), *Guttherrschaft als soziales Modell. Betrachtungen zur Funktionsweise frühneuzeitlicher Agrargesellschaft*, München 1995; André HOLENSTEIN, *Introduction: Empowering Interaction: Looking at Statebuilding from Below*, in: Willem P. Blockmans – André Holenstein – Jon Mathieu (edd.), *Empowering Interactions. Political Cultures and the Emergence of the State in Europe 1300–1900*, Farnham 2009, s. 1–34.

⁸⁰ Václav PRAŽÁK, „Die Cassa ist lähr.“ *Die Wirtschaft der Grafen Czernin aus der Perspektive ihres Beamten Wenzel Roczek 1746–1796*, in: Martin Meiderbauer (ed.), *Adel und Wirtschaft. Lebensunterhalt der Adelligen in der Moderne*, München 2009, s. 47–60; Pavel MATLAS, *Sociální původ, vzdělání, kariérní strategie a motivace patrimoniálních úředníků na schwarzenberském panství Hluboká nad Vltavou v 17. a 18. století*, Sborník archivních prací 61, 2011, s. 435–463; Josef HRDLIČKA, *Vilém Slavata a jeho hejtmán Hynek Ladislav Vejtmiler z Vejtmile*, *Theatrum historiae* 6, 2011, s. 187–200; Jan KILIÁN, *Úřední praxe a všední den mělnického zámeckého hejtmána Martina Pruška*, *Studia Comeniana et historica* 43, 2013, s. 173–195.

⁸¹ Aleš VALENTA, *The Jew Joachim Cantor and Chlumec Domain of Count Kinsky in the Second Half of the Eighteenth Century*, *Judaica Bohemiae* 39, 2003, s. 33–52; TÝŽ, *Jüdische Kredite des böhmischen Adels im 17. und 18. Jahrhundert*, *Judaica Bohemiae* 44, 2009, s. 61–95; Janusz SPYRA – Aleš ZÁŘICKÝ – Jan ŽUPANIČ (edd.), *Šlechticův žid – žid šlechticem. Židovské elity a židovská šlechta v novověku a moderní době*, Ostrava–Częstochowa 2015.

⁸² Z četné literatury pouze výběrově Antonín KOSTLÁN, *Die Wandlungen sozialer Ordnungssysteme. Untertanen und Gutsherrschaft in Böhmen und Mähren vom 16.–18. Jahrhundert*, in: Jan Peters (ed.), *Gutsherrschaftsgesellschaften im europäischen Vergleich*, Berlin 1997, s. 113–119; Markus CERMAN – Markus ZEITLHOFER (edd.), *Soziale Strukturen in Böhmen. Ein regionaler Vergleich von Wirtschaft und Gesellschaft in Gutsherrschaften, 16.–19. Jahrhundert*, Wien 2002 (= Sozial- und wirtschaftshistorische Studien 28); Pavel HIML, „Die armen Leute und die Macht“. *Untertanen der südböhmischen Herrschaft Český Krumlov/Krumau im Spannungsfeld zwischen Gemeinde, Obrigkeit und Kirche (1680–1781)*, Stuttgart 2003.

⁸³ Josef HRDLIČKA, *Selbstverwaltung unter adeliger Herrschaft: Die Stadt Jindřichův Hradec (Neubaus) nach der Revolte gegen Wilhelm Slavata (1620–1626)*, in: Stefan Haas – Mark Hengerer (edd.), *Im Schatten der Macht. Kommunikationskulturen in Politik und Verwaltung 1600–1950*, Frankfurt–New York 2008, s. 51–74; TÝŽ, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace*

Účetní, normativní a evidenční prameny rovněž někteří historikové a historičky již od devadesátých let 20. století hojně využívali k poznání fungování, struktury i každodenního života rezidencí a dvorů barokních velmožů.⁸⁴ Jen sporadicky se však vzhledem k absenci vhodných pramenů zevrubněji dotkli životních osudů a kariérních modelů konkrétních služebníků urozených jedinců.⁸⁵ V případě prozopograficky orientovaného výzkumu personální skladby šlechtických dvorů takto orientované přístupy dokonce vyústily ve srovnávací studii z pera Jiřího Kubeše, který se pokusil na konkrétních příkladech naznačit obecné vývojové tendence zmiňované instituce v delším

časovém horizontu 200 roků (1550–1750). Stranou pozornosti neponechal ani nástin dalších badatelských možností, zejména nutnost přehodnotit doposud mechanicky používaný model šlechtického dvora a jeho rozdělení na „užší“ a „širší“ (případně „virtuální“), jež lze u barokní nobility využít jen s velkými obtížemi.⁸⁶

Mnohem dál pokročil výzkum rezidenční sítě, každodenního využívání a hmotného vybavení barokních rezidencí.⁸⁷ Také v tomto případě se v posledních letech objevilo několik syntetizujících pokusů, které se snažily nabídnout celistvý pohled na vnitřní uspořádání zámeckých interiérů, ovšem veskrze deskriptivně pojatých, bez

.....
v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590–1630), České Budějovice 2013 (= Monographia historica 14); Josef KADERÁBEK, *Komunikace jako nástroj disciplinace a zdroj moci? Jaroslav Bořita z Martinic, jeho úředníci a město Slaný ve třicátých a čtyřicátých letech 17. století*, in: Marta Hradilová – Marie Tošnerová (edd.), *Jakž lidé hodnověrní zprávu činí. Formy písemné komunikace v raném novověku*, Praha 2018, s. 45–57. K tomu historiograficky Josef HRDLIČKA, *Böhmische Städte in der frühen Neuzeit als Forschungsbema der letzten zwei Jahrzehnte*, in: Olga Fejtová – Michaela Hrubá – Václav Ledvinka – Jiří Pešek – Ludmila Sulitková (edd.), *Města ve středověku a raném novověku jako badatelské téma posledních dvou desetiletí*, Praha 2013 (= Documenta Pragensia 32), s. 95–123.

⁸⁴ V. BŮŽEK (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty*; V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory*; TITÍŽ (edd.), *Slavnosti a zábavy*.

⁸⁵ Jiří KUBEŠ – Vítězslav PRCHAL, *Tobiáš Antonín Seeman a jeho kalendářové zápisy z let 1726–1747*, *Theatrum historiae* 6, 2011, s. 9–22; Martin KRUMMHOLZ, *Gallasovský hofmistr Johann Heinrich Dienbier (1677–1748)*, *Theatrum historiae* 6, 2011, s. 375–396. Srov. Eduard MAUR, *Ve službě u rytíře Dobalského: ze vzpomínek jihočeského lokaje Hansla Komendy (1716–1776)*, in: Jaroslav Pánek (ed.), *Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi*, Praha 2004, s. 607–620.

⁸⁶ Jiří KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten in den böhmischen Ländern in den Jahren 1550–1750*, in: Anna Fundárková – István Fazekas a kol. (edd.), *Die kirchliche und weltliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wiener Kaiserhof im 16.–17. Jahrhundert*, Wien 2013 (= Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien 8), s. 273–299.

⁸⁷ Petra MAŠITOVÁ, *Rezidenční síť Jiřího Štefana, hraběte z Vrřba a Bruntálu, v Horním Slezsku*, *Střední Morava* 13, 2007, s. 15–26; Vítězslav PRCHAL, *Sídlo a jeho pán. Rezidenční strategie hraběte Františka Karla Swéerts-Sporcka ve 2. čtvrtině 18. století*, *Theatrum historiae* 6, 2011, s. 45–78; Jiří HRBEK, *Rezidenční síť členů valdštejnského rodu v 17. a 18. století*, *Folia historica bohemia* 28, 2013, s. 59–103.

jakéhokoliv náznaku interpretace.⁸⁸ Tyto publikace vůbec nereflaktovaly moderní české bádání ani inovativní metodologické přístupy a zdaleka se nepřiblížily úrovni monumentální práce kolektivu autorů pod vedením Josefa Petráně o dějinách hmotné kultury z osmdesátých a devadesátých let 20. století.⁸⁹ Současná historická věda se již dávno oprostila od pouhého popisu (jednotlivých) vnitřních prostor šlechtických

sídel. Naopak se snaží odhalit reprezentační strategie šlechty z českých zemí v hmotné kultuře a freskové výzdobě barokních zámků, které odrážely bohatý myšlenkový svět a hodnotový žebříček urozených jedinců.⁹⁰

S projevy šlechtické reprezentace, spojenými se zámeckými interiéry, úzce souvisely různé formy sběratelství urozených jedinců. Ti si systematicky, často po několik generací, budovali rozsáhlé obrazárny,⁹¹

⁸⁸ Eva LUKÁŠOVÁ, *Zámecké interiéry. Pohledy do aristokratických sídel od časů renesance do doby první poloviny 19. století*, Praha 2015; Eva LUKÁŠOVÁ – Vendulka ŮTAVSKÁ, *Aristokratický interiér doby baroka ve světle historických inventarů*, Praha 2015.

⁸⁹ J. PETRÁN a kol., *Dějiny hmotné kultury I–II*.

⁹⁰ Srov. syntetizující pohled Jiřího KUBEŠE, *Reprezentační funkce šlechtických sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*, České Budějovice 2005 (Disertační práce) a další studie téhož autora. Z jednotlivých a interpretačně nejzajímavějších studií například Olivier CHALINE, *Sály předků na zámčích Království českého*, in: Václav BŮŽEK (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků*, České Budějovice 2009 (= Opera historica 13), s. 5–21; Radka MILTOVÁ, *Mezi zalíbením a zavržením. Recepce Ovidiových Metamorfóz v barokním umění v Čechách a na Moravě*, Brno 2009; TÁŽ, *Mytologická tematika v moravských rezidencích Lichtenštejnů jako součást rodové paměti*, Časopis Maticе moravské 131, 2012 (= Supplementum 3), s. 131–141; Michal KONEČNÝ – Radka NOKKALA MILTOVÁ, „Pour décrire les grandes actions“: mytologické obrazy hraběcí rodiny Serényiů jako výraz reprezentace, *Opuscula historiae artium* 59, 2010, č. 1–2, s. 52–67; Zdeněk KAZLEPKA, *Ostrov italského vkusu. Umělecký mecenáš Antonia Rombalda hraběte z Collalto a San Salvatore mezi Itálií, Vídní a Moravou v první polovině 18. století*, Brno 2011; Václav BŮŽEK, *La vie de château à l' époque baroque: Český Krumlov*, in: O. Chaline – I. Cerman (edd.), *Les Schwarzenberg, s. 305–311*; TÝŽ, *Der Adel im Königreich Böhmen nach 1620 in der symbolischen Ausschmückung seiner Sitze*, in: Karl Möseneder – Michael Thimann – Adolf Hofstetter (edd.), *Barocke Kunst und Kultur im Donauraum I*, Petersberg 2014, s. 194–204; Jiří HRBEK, *Valdštejnský erb jako projev rodové reprezentace v 17. a 18. století*, *Folia historica bohémica* 29, 2014, s. 285–325; V. PRCHAL, *Společenstvo brdlinů*.

⁹¹ K tomu více Lubomír SLAVÍČEK, *Sběratelství a obchod s uměním v Čechách 17. a 18. století. Stav a úkoly českého bádání*, in: O. Fejtová – V. Ledvinka – J. Pešek – V. Vlnas (edd.), *Barokní Praha – barokní Čechie*, s. 491–538; TÝŽ, *Sobě, umění, přátelům. Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*, Brno 2007; TÝŽ, *Zámecká obrazárna v Rájci nad Svitavou a sběratelství rodu ze Salm-Reifferscheidtů ve světle pramenů*, *Opuscula historiae artium* 63, 2014, č. 1–2, s. 94–119; Pavel SUCHÁNEK, *Triumf obnovujícího se dne. Umění a duchovní aristokracie na Moravě v 18. století*, Brno 2013.

knihovny,⁹² sbírky zbraní,⁹³ tapiserií⁹⁴ a dalších předmětů (ne)každodenní potřeby.⁹⁵ Stranou pozornosti nelze nechat ani luxusní dopravní prostředky, které velmoži využívali především při slavnostních vjezdech

do svých rezidencí, případně na jiná místa.⁹⁶ Nemale finanční prostředky rovněž vynakládali na další záliby, jako byly hudba, divadlo, tanec, lov⁹⁷ a vůbec na (ne)každodenní život ve svých venkovských sídlech

- .....
- ⁹² Jaroslava KAŠPAROVÁ, *Bibliofilství české šlechty raného novověku – sebereflexe nebo sebezprezentace?*, in: V. Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku*, s. 23–40; Jitka RADIMSKÁ (ed.), *K výzkumu zámeckých, měštánských a církevních knihoven. Jazyk a řeč knihy*, České Budějovice 2009 (= Opera romanica 11); TÁŽ (ed.), *K výzkumu zámeckých, měštánských a církevních knihoven. Knihy v proměnách časů*, České Budějovice 2015 (= Opera romanica 16); Kateřina DRSKOVÁ (ed.), *Linguis diversis libri loquuntur*, České Budějovice 2013 (= Opera romanica 14); Veronika MEZEROVÁ, *Knihovna a čtenářské zájmy Františka Ferdinanda a Jana Václava z Gallasu*, *Theatrum historiae* 18, 2016, s. 153–176. K tomu také jednotlivé příspěvky ve sborníku Helga MEISE – Jill BEPLER (edd.), *Sammeln, Lesen, Übersetzen als höfische Praxis der Frühen Neuzeit. Die böhmische Bibliothek der Fürsten Eggenberg im Kontext der Fürsten- und Fürstinnenbibliotheken der Zeit*, Wiesbaden 2010. Nedílnou součástí výzkumu šlechtických biblioték tvoří jejich deskriptivně pojaté nástiny dějin, spojené s celkovou rekonstrukcí knižních fondů jednotlivých urozených jedinců, případně celých velmožských rodů. O tom například Jitka RADIMSKÁ, *Knihovna šlechtičny. Francouzské knihy Marie Ernestiny z Eggenbergu na zámku v Českém Krumlově*, České Budějovice 2007 (= Bibliotheca viva 1); TÁŽ a kol., *Ve znamení havranů. Knižní sbírka rodiny Eggenbergů na zámku v Českém Krumlově*, České Budějovice 2011 (= Bibliotheca viva 2).
- ⁹³ Vítězslav PRCHAL, *Privátní zbrojnice a aristokratická sídla v českých zemích 1500–1750*, *Svorník* 6, 2008, s. 141–148; TÝŽ, *Palácová zbrojnice hrabat Černínů na Hradčanech jako typ „umělecké sbírky“*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek (edd.), *Život pražských paláců. Šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku na práh moderní doby*, Praha 2009 (= Documenta Pragensia 28), s. 301–325; TÝŽ, *Společnostvo hrdinů*.
- ⁹⁴ Kateřina CICHROVÁ, *Schwarzenberské heraldické tapiserie. Konstancy a proměny*, in: Martin Gaži (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008 s. 591–596; TÁŽ, *Vlámské tapiserie na zámcích Hluboká a Český Krumlov*, České Budějovice 2014.
- ⁹⁵ Například Dana MAREŠOVÁ – Peter DEMETER, *Šlechtické neřesti. Káva a čokoláda na šlechtických sídlech Čech a Moravy*, České Budějovice 2017.
- ⁹⁶ Radka NOKKALA MILTOVÁ – Pavel SUCHÁNEK, *Ceremonial Carriages of the Olomouc Bishops and Prague Archbishops of the 18th Century*, *Umění* 57, 2009, s. 26–52; TITÍŽ, *Kočáry olomouckého biskupa Ferdinanda Julia Troyera z Troyersteinu*, in: Martin Elbel – Ondřej Jakubec (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura z let 1620–1780 I. Úvodní svazek: Proměny ambic jednoho města*, Olomouc 2010 s. 242–248.
- ⁹⁷ Jiří SEHNAL, *Pavel Vejvanovský and the Kroměříž music collection. Perspectives on seventeenth-century music in Moravia*, Olomouc 2008; Helena KAZÁROVÁ, *Barokní balet ve střední Evropě*, Praha 2008; Václav KAPSA, *Hudebníci hraběte Morzina: příspěvek k dějinám šlechtických kapel v Čechách v době baroka. S tematickými katalogy instrumentální tvorby Antonína Reichenauera, Christiana Gottlieba Postela a Františka Jiránka*, Praha 2010; Jiří BLÁHA – Pavel SLAVKO (edd.), *World of Baroque Theatre: a compilation of essays from the Český Krumlov conferences 2007, 2008 and 2009*, Český Krumlov 2010; Jana PERUTKOVÁ, *František Antonín Míča ve službách hraběte Questenberga a italská opera v Jaroměřicích*, Praha 2011; Bohuslav PETR – Václav RAMEŠ – Jindřich PETR, *Schwarzenberské lovecké bratrstvo. Myslivecké bratrstvo sv. Eustacha v Hluboké nad Vltavou*, Praha 2013; Margita HAVLÍČKOVÁ – Christian NEUHUBER, *Johann Georg Gettner und das barocke Theater zwischen Nikolsburg und Krumau*, Brno 2014; Šárka STEINOVÁ, *Prameny a studie: obory a bažantnice v kulturní historii*, Praha 2014.

i městských palácích.⁹⁸ Proto se také část historiků a historiček zaměřila na výzkum jejich zásobování, stolování, jídelníčku, osobní hygieny a kultury oblékání.⁹⁹

Zcela jiný přístup k výzkumu rezidenčních strategií nejurouzenější vrstvy raně novověké společnosti zvolil Jan Ivanega.¹⁰⁰ Jeho interdisciplinárně pojaté práce odrážejí některé inovativní trendy, které překračují klasický odosobněný umělecko-historický popis a pozvolna se v poslední době prosazují rovněž v české historiografii. Autor se nejdříve sice pokusil nastínit a interpretovat architektonické proměny, výzdoby interiérů i exteriérů a hmotného vybavení schwarzenberských rezidencí v Hluboké nad Vltavou, zámku Ohrada a lázeňského komplexu v Libníči na počátku 18. věku, včetně podílu jednotlivých uměleckých tvůrců na konkrétních zakázkách. Dále však pracoval s tezí, že všechny tři zmiňované komplexy budov byly funkčně propojeny a tvořily organický celek, přičemž každý sloužil jejich majiteli k jinému účelu. Zatímco Hluboká nad Vltavou fungovala jako sídlo urozené rodiny během jejich pravidelných podzimních

pobytů v jižních Čechách, duchovní a správní centrum rozsáhlého panství, Ohrada poskytovala panstvu útočiště při loveckých zábavách. Areál v Libníči doplňoval soustavu vrchnostenských objektů na jihočeském dominiu Schwarzenberků o v té době módní lázně.

Naznačení odlišné funkce a vzájemného propojení jednotlivých sídel představovalo pro autora vhodný odrazový můstek k následnému sledování každodenního života těchto objektů v kulturněhistorických a sociálních souvislostech. Vedle zásobování výše zmiňovaných komplexů se pokusil zrekonstruovat okruh osob, jež se staraly o jejich pravidelný chod, zejména během zdejších pobytů příslušníků schwarzenberské rodiny a jejich hostů. Právě zachycení skutečného využívání Hluboké nad Vltavou, Ohrady a Libniče vrchností v časovém období přibližně 30 roků představuje mimořádně cenný příspěvek pro poznání urbanizace šlechty z českých zemí na prahu novověku. Stranou pozornosti však neponechal ani návštěvy urozených jedinců, kteří příležitostně nocovali na hlubockém zámku nebo využívali lázně v Libníči.

⁹⁸ K tomu synteticky skripta Jiřího KUBEŠE, *Dějiny každodennosti II/1 (1500–1750)*, Pardubice 2007–2012 (<http://uhv.upce.cz/upload/skripta2012.pdf>).

⁹⁹ Irena KORBELÁŘOVÁ, *Viktuálie a personálie v kuchyňských útech břežské knížecí komory z roku 1660. Ediční příspěvek k výzkumu barokních dvorských slavností*, Časopis Slezského zemského muzea. Série B – vědy historické 61, 2012, s. 77–88. Blanka JEDLIČKOVÁ – Milena LENDEROVÁ – Miroslav KOUBA – Ivo ŘÍHA (edd.), *Krajiny prostřených i prázdných stolů I: Evropská gastronomie v proměnlivých století*, Pardubice–Polabiny 2016; Milena HAJNÁ, *Šaty chodící. Každodennost a symbolika ve šlechtickém šatníku raného novověku*, České Budějovice 2016; Ondřej STOLÍČKA, *Clothing as Means of Representation of Baroque Nobles in Central Europe, 1650–1700*, The Journal of Dress History 1, 2017, č. 1, s. 100–106.

¹⁰⁰ Jan IVANEGA, *Lovecký zámek Ohrada. Stavební dějiny*, Praha 2014; týž, *Lovecký zámek Ohrada a schwarzenberská sídla na panství Hluboká nad Vltavou*, Praha 2014. Srov. také týž, „Wohl, tüchtig und tauerhafft.“ *Stavební aktivity na schwarzenberských panstvích za knížete Adama Františka (1703–1732) I–II*, Brno 2015 (Disertační práce).

Nedílnou součást výkladu tvoří analýza hmotného zabezpečení a průběhu rozličných světských i církevních performancí (hony, hostiny, slavnostní bohoslužby a procesí, svěcení kaple), jež se ve zmiňovaných rezidencích čas od času uskutečnily.

Podobný přístup k výzkumu šlechtických rezidencí zvolil kolektiv autorů pod vedením Petra Fidla, který se z různých úhlů pohledu zabýval funkční analýzou zámeckého areálu Jana Adama z Questenberku (1678–1752) v Jaroměřicích nad Rokytnou.¹⁰¹ Autoři se vedle hutného kulturně historického popisu stavebních dějin, výzdoby a hmotného vybavení interiérů šlechtické rezidence pokusili proniknout do estetického cítění a architektonických názorů šlechtice. Současně se snažili odhalit vliv hodnotového žebříčku na podobu rezidence, což dodává předloženému pojednání viditelný antropologický rozměr, stejně jako interpretace freskové výzdoby jednotlivých prostor jaroměřického zámku. Důležitou roli zde také hraje snaha o rekonstrukci skutečné

podoby barokní zahrady a nástin vlivu jejích jednotlivých součástí – efemérních staveb, soch antických božstev, exotických rostlin a květin, zvířat – na reprezentaci barokního šlechtice. Nedílnou součástí práce také tvoří zamyšlení nad uměleckými zálibami a rozličnými formami mecenátu Jana Adama z Questenberku.

V souvislosti s metodologickým vlivem kulturní a sociální antropologie a dějin mentalit, se zvýšeným zájmem o osobní deníky, památníky, soukromou korespondenci, svatební smlouvy, testamenty, dobovou diskurzivní literaturu, tvořila nedílnou součást výzkumu dějin každodennosti rovněž snaha blíže poznat tehdejší hodnoty chování barokní šlechty z českých zemí, její životní cyklus a s tím spojené prožívání přechodových rituálů mezi narozením a smrtí jako sociálních událostí. V domácím bádání posledního desetiletí proto nechybějí odborné příspěvky, které se zabývaly soudobým pohledem na těhotenství, porod a křest,¹⁰² svatbu a sňatkové strategie urozených jedinců,¹⁰³ umírání

¹⁰¹ Petr FIDLER – Lenka KŘESADLOVÁ – Jana PERUTKOVÁ – Lilian RUHE – Jana SPÁČILOVÁ – Tomáš VALEŠ, *Proměny zámeckého areálu v Jaroměřicích nad Rokytnou: kritický katalog výstavy*, České Budějovice 2017. Srov. Jiří BLÁHA – Petr FIDLER – Tomáš KNOZ – Jiří KROUPA (edd.), *Litomyšl. Zámecké návší*, Praha 2017.

¹⁰² Jan RATAJOVÁ – Lucie STORCHOVÁ, *Děti rodiť jest Božské ovotce. Gender a tělo v českojazyčné babické literatuře raného novověku*, Praha 2013; Hana JADRŇÁ MATĚJKOVÁ, „Neznalé“ báby a „vzdělané“ lékáři? Konstrukce (ideální) porodní báby a strategie vytváření autority ve spisech autorek a autorů raně novověkých porodnických příruček z německojazyčných oblastí, Praha 2016.

¹⁰³ Rostislav SMÍŠEK, *Šlechtic a sňatek ve druhé polovině 17. století. Sňatkové strategie Jana Adolfa a Ferdinanda ze Schwarzenberku*, *Folia historica bohemia* 24, 2009, s. 167–198; též, *Die Heiratsstrategien der Fürsten zu Schwarzenberg 1600 bis 1750*, in: R. G. Asch – V. Bůžek – V. Trugenberger (edd.), *Adel in Südwestdeutschland und Böhmen*, s. 127–154; Irena KORBELÁŘOVÁ, *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže. Svatby na slezských knížecích dvorech v době raného baroka*, Opava 2014; Veronika ČAPSKÁ – Michaela TVARŮŽKOVÁ, *Zajištění rodové kontinuity a dvě svatební kázání nad sestrami z Neffzern přednesená v Hradci nad Moravicí 1737*, *Slezský sborník* 112, 2014, s. 193–218.

a smrt.¹⁰⁴ Opomenout nelze ani vzájemné soužití ve šlechtické rodině, manželské spory včetně domácího násilí,¹⁰⁵ vymezování genderových rolí urozených mužů, žen i dětí¹⁰⁶ nebo pohled na vlastní tělo.¹⁰⁷ Jak dokládají nepřilíš četné studie, jen pozvolna se do českého dějepiscetví prosazují

vlivy moderního metodologického konceptu *Patientengeschichte*, který pracuje s informacemi, jak samotný šlechtic (a jeho okolí) vnímal svůj zdravotní stav.¹⁰⁸ Část historiků a historiček také upřela svou pozornost k výzkumu antropologických kategorií, jako byly prožívání citů, láska,

¹⁰⁴ Václav GRUBHOFFER, *Pod závojem smrti. Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732–1914*, České Budějovice 2013; TÝŽ, *Tichý dům u sv. Jiljí: Pohřby jako prostředek reprezentace rodu Schwarzenbergů na Třeboňsku v letech 1681–1939*, in: Ludmila Ourodová-Hronková (ed.), *Schwarzenberská krajina Hlubocka a Třeboňska. Proměna krajiny na vybraných schwarzenberských panstvích v letech 1660–1930*, České Budějovice 2017, s. 250–263; Václav GRUBHOFFER – Josef KADEŘÁBEK, *Od teatrality k intimitě? Emoce a smrt u Martiniců a Schwarzenbergů v období baroka a romantismu*, Cornova 4, 2014, č. 2, s. 25–37; Radmila PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *Jasná zlatá hvězda Šternbersko-Lažanská. Žena, muž a dítě v pobřežním kázání nad Marií Maxmiliánou Aurelií Lažanskou z roku 1665*, *Historica Olomucensia* 36, 2009, s. 43–66; TÁŽ, *O útěše proti smrti. Víra, smrt a spása v pobřežních kázáních v období konfesionalizace*, Praha 2017.

¹⁰⁵ Pavla POSPÍŠILOVÁ, „... dass er sie also tractiret, wie es auf eine adelige Dama sich gebört...“ *Spor mezi Jaroslavem Bernardem z Martinic a jeho ženou Klárou Rozálií v letech 1675–1676*, in: Radmila Pavlíčková – Jiří Kubeš (edd.), *Šlechtic mezi realitou a normou. Miscellanea ze studentských prací k dějinám raného novověku*, Olomouc 2008, s. 95–121; TÁŽ, *Násilí ve šlechtických manželstvích v období baroka. Causa Karla Adama z Mansfeldu*, *Theatrum historiae* 8, 2011, s. 63–97; Kristina SWIDEROVÁ, *Adam František a Eleonora Amálie ze Schwarzenberku. Příčiny a průběh jejich manželské krize v letech 1710–1722*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 357–374.

¹⁰⁶ Jana RATAJOVÁ – Lucie STORCHOVÁ (edd.), *Nádoby mlé, blavy nemající? Diskursy panenství a vdovství v české literatuře raného novověku*, Praha 2008; TYTÉŽ, *Žena není přítěra, ale nejmilejší stvoření Boží. Diskursy manželství v české literatuře raného novověku*, Praha 2009; TYTÉŽ, *Žádná ženská člověk není. Polarizace genderů v českojazyčné literatuře druhé poloviny 18. století*, Praha 2010; Eva DVOŘÁKOVÁ – Marta SEDLÁKOVÁ (edd.), *Svět dětí na šlechtických sídlech. Katalog výstavy*, Brno 2008; Radmila ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ – Jitka KOHOUTOVÁ – Radmila PAVLÍČKOVÁ – Jiří HUTEČKA a kol. (ed.), *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy*, Praha 2012; Tomáš JIRÁNEK – Karel RÝDL – Petr VOREL (edd.), *Gender history – to přece není nic pro feministky. Kniha, kterou napsali přátelé a studenti Mileny Lenderové u příležitosti jejího těžko uvěřitelného životního jubilea*, Pardubice 2017. K tomu bibliograficky také Lucie STORCHOVÁ, *Gender a bádání o raném novověku*, in: M. Šedivá Koldinská – I. Cerman a kol. (edd.), *Základní problémy studia raného novověku*, s. 583–614.

¹⁰⁷ Daniela TÍNKOVÁ, *Tělo – věda – historie. K otázce formování „moderního“ těla v historiografii a novověké vědě*, in: Martin Nodl – Daniela Tínková (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 13–52; Milena LENDEROVÁ – Vladan HANULÍK – Daniela TÍNKOVÁ (edd.), *Dějiny těla. Prameny, koncepty, historiografie*, Červený Kostelec 2013.

¹⁰⁸ Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Nemocné tělo v denících Tobiáše Antonína Seemana*, *Theatrum historiae* 6, 2011, s. 123–146; Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata: zdravotní stav knížete Waltera Xavera z Ditrichštejna ve 20. letech 18. století*, *Folia historica bohemia* 30, 2015, s. 171–195. Srov. Vladan HANULÍK, *Dějiny těla z pohledu Patientengeschichte*, in: M. Lenderová – V. Hanulík – D. Tínková (edd.), *Dějiny těla*, s. 179–227.

vlastní touhy a sny,¹⁰⁹ představy o posmrtném životě či zbožnost.¹¹⁰

Z naznačeného přehledu vyplývá, že především v posledním desetiletí došlo v domácí historiografii díky mladší a střední badatelské generaci ke konkurenci a systematizaci výzkumu šlechty z českých zemí v 17. a první polovině 18. století. Toto konstatování výmluvně dokládá několik syntetizujících pokusů, které pojednaly o různých aspektech hospodářských, kulturních, náboženských, politických i sociálních dějin nejurozenější vrstvy barokní společnosti. V rámci jediné analytické studie je však téměř nemožné vzhledem k rozmanitosti metod a témat postihnout veškerý vývoj českého dějepiscetví, jež se zabývalo barokní nobilitou. Další bádání o raně novověké šlechtě zemí Koruny české by

mělo směřovat k většímu prohloubení poznatků o výše uvedených oblastech. Stranou zájmu nesmí zůstat ani okruhy, jimž české dějepiscetví doposud věnovalo pouze okrajovou pozornost. Zde je možné zmínit například postavení nižší šlechty na sociálních švech tehdejší společnosti, její každodenní život v sítích sociálních vztahů nebo leckdy konfliktní soužití urozených jedinců s dalšími společenskými vrstvami i mezi sebou (kupříkladu rozličné právní spory). Stranou pozornosti nelze nechat ani perspektivní mezioborový výzkum reprezentačních strategií a symbolické komunikace napříč politickým systémem absolutistického státu. Teprve poté bude možné přistoupit ke srovnávacímu výzkumu v geografickém rámci tehdejší podunajské monarchie či dokonce Evropy.

¹⁰⁹ Tomáš BOROVSKÝ – Radka NOKKALA MILTOVÁ a kol., *Sny mezi obrazem a textem*, Praha 2016.

¹¹⁰ Tomáš MALÝ – Pavel SUCHÁNEK, *Obrazy očistce: studie o barokní imaginaci*, Brno 2013; Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013. K vnímání zbožnosti v očích konkrétního šlechtického rodu výmluvně Martin GAŽI, *Schwarzenbergové a „jejich“ svatá místa v předmoderních Čechách. Ke kultovním funkcím šlechty a památkám na ně*, in: Týž (ed.), *Schwarzenbergové*, s. 141–166; Týž, *La Pietas Schwarzenbergica dans la Bohême de l'époque moderne*, in: O. Chalilne – I. Cerman (edd.), *Les Schwarzenberg*, s. 163–172.

Rostislav Smíšek

The Baroque Nobility in the Czech Historiography of the Last Decades (Abstract)

The presented study expounds the most important approaches that have been applied in Czech historiography in the field of the aristocracy research between 1620–1740 in the last decades. The significance of this particular field of interest has been presented in several or more or less successful modern attempts of a synthesis of the matter or of its contextualisation in the political, economic, cultural and social history of society in the Bohemian Crown Lands in the Early Modern Period. These research attempts arose from the true nature of the identity of this particular social structure in which its social status, the attitude towards power, the experience of faith and confession as well as its peculiar lifestyle were reflected. In particular, the younger generation of researchers who are influenced by new cultural history has been striving not only for a dense description of accumulated facts. In fact, thanks to often inspirational modern methodological inputs from other related scientific fields, in particular from cultural anthropology, sociology and political science, as well as from new theoretical approaches to historical research, their work shows rather an innovative way to ask questions, interpret of archive documents in a wider (comparative) context and is quite often transdisciplinary.

KEYWORDS:

Czech historiography; Early Modern Period; Baroque Nobility; Bohemian Crown Lands